

Verslag: focusgroep *faro*

Datum	donderdag 16 december 2021
-------	----------------------------

Context

In 2018 werd *faro* voor het eerst grondig geëvalueerd (zie o.a. <https://faro.be/blogs/roel-daenen/uw-mening-over-faro-het-tijdschrift>), in beperkte groep en omkaderd door externe begeleiders. De kernredactie wist toen dat het tijdschrift moest veranderen (abonnementscijfers zakten stilaan door de vloer van de kelder), maar een duidelijke visie ontbrak nog.

Met de resultaten van deze focusgroep in het achterhoofd onderging het tijdschrift een grondige make-over. In 2019 verscheen dan het eerste nummer van 'de nieuwe *faro*'.

De evaluatie die we nu doen, in 2021, gebeurt eigenlijk 'en route'. De resultaten uit de FARO-nodenbevraging bevestigen dat *faro* op de goede weg is. Het tijdschrift wordt samengesteld *voor* en *door* de sector. Maar wordt dit ook zo ervaren door de lezers? Herkennen zij zichzelf en hun werking hierin?

Daarnaast wordt er gewerkt met auteurs en artikels uit de sector. Het tijdschrift focust niet op de werking van FARO, maar op wat er leeft in de erfgoedsector. Wat opvalt is dat FARO weinig aanmeldingen krijgt van mensen uit de sector om inhoud uit de eigen organisatie te delen. Hoe komt dit?

Ten slotte wordt het tijdschrift grotendeels gratis verdeeld. Zo krijgen verschillende personen het gratis aangeleverd: directies van gesubsidieerde, erkende instellingen; burgemeesters (selectie van steden); schepenen cultuur/erfgoed; Vlaamse parlementsleden; ambtenaren (Departement CJM); commissieleden, pers; raad van bestuur. Wat is de leesopbrengst / impact van deze gratis verdeling? Worden deze tijdschriften ook doorgegeven aan collega's?

ALGEMEEN

1/ Voorstellingsronde. Wat is het laatste artikel uit *faro* dat de deelnemers zich herinneren? Wat bleef hen bij?

Enkele artikels die de deelnemers bijbleven gingen over:

- de canon;
- lerende netwerken in het kader van immaterieel erfgoed;
- verzamelen en privécollecties;
- Italiaanse mozaïsten;
- onderwijs;
- corona en de impact ervan op het personeel van erfgoedinstellingen;
- een interview met Luc Martens.

Enkele kanttekeningen:

- De deelnemers lezen het tijdschrift voornamelijk op papier. Vaak circuleert het tijdschrift op de werkplek of ligt het op een centrale plaats (bv. de keuken van de werkplek). Het wordt ter hand genomen / meegenomen door verschillende collega's en

wordt ook in de privésfeer of in de trein gelezen. Eén deelnemer geeft aan dat artikels regelmatig ook worden doorgemailed of gesignaleerd aan collega's, en dat er actief met het tijdschrift aan de slag wordt gegaan.

- Een aantal deelnemers geven aan dat de 'doorstroming' van het tijdschrift in de eigen organisatie niet zo vlot verloopt: dit heeft echter niets te maken met de verdeling door FARO, maar wel door de interne communicatiekanalen en geplogenheden van de organisaties in kwestie.
- De kracht van het tijdschrift zit voor een aantal deelnemers vooral in de diverse thema's die aan bod komen en de mooie mix van langere en kortere stukken. Korte stukken zijn ideale 'binnenkomers' en worden meermaals als eerste gelezen. Wel hebben ze als nadeel dat ze vaak niet zoveel nieuwigheden bevatten. Langere artikels daarentegen laten toe in de diepte te gaan of onderzoeksresultaten te delen. Beide samen leveren een boeiende mix op.
- Het *faro*-magazine leest vlot en is zeer toegankelijk, twee aspecten die de deelnemers heel belangrijk vinden voor een vaktijdschrift. Op dit vlak merken de deelnemers overigens een sterke, positieve evolutie tegenover vroeger (voor de make-over): het taalgebruik is toegankelijker geworden, de zinsbouw is beter, de lay-out en beeldkeuze zijn erop vooruitgegaan. Het blad triggert meer dan vroeger, waardoor het meer gelezen wordt. Het bladritme zit goed (in tegenstelling tot vroeger zijn er geen eindeloos lange artikels meer), kortom: het is een professioneel, goedgeemaakt en aantrekkelijk tijdschrift geworden.

2/ Waarom lezen de deelnemers het tijdschrift? Om bij te leren? Om leuk nieuws te vernemen uit de sector? Of nog, om interessante contacten/sprekers te leren kennen?

- De deelnemers geven aan *faro* vooral te lezen in functie van het werk, maar het lezen zelf gebeurt meermaals ook in de privésfeer.
- Het tijdschrift biedt *informatie*, maar heel vaak toch ook *inspiratie*: wat werkt, wat werkt niet? De deelnemers vinden het heel belangrijk dat die mix van inspiratie en informatie blijft bestaan: lezen over best practices (maar ook over minder goede ervaringen) is bijzonder verrijkend voor de eigen praktijk.

INHOUD

1/ Kennen de deelnemers de verschillende onderdelen van het tijdschrift, zoals Telex, losse artikels, rubrieken als Sprekend erfgoed, Expat, Het Atelier en Mijn erfgoedplek? Vaak zijn er ook dossiers rond bepaalde thema's. Lezen de deelnemers alles? Welke onderdelen wekken het meest de interesse? Welke het minst? Waarom? Zijn er onderdelen die gemist worden? Zijn er onderdelen die moeten verdwijnen? En zo ja: waarom?

- De deelnemers geven aan het tijdschrift meestal wel volledig te doorbladeren, maar zelden alles te lezen: veel hangt af van de eigen interessedomijnen.
- De afwisseling tussen lange en korte artikels weerspiegelt zich ook in de leesvoorkeur van de deelnemers aan deze focusgroep: een deelnemer geeft aan vooral de lange artikels te lezen, iemand anders richt zich eerder op de korte stukken, zoals de Telex en Het atelier.
- Een deelnemer geeft aan dat het bij een rubriek als Telex belangrijk is om te (blijven) letten op de spreiding van de berichten, zowel op geografisch gebied als op werkdomein/deelsector. Deze spreiding zit momenteel wel goed, wat positief is!
- Bij een rubriek als Expat is het fijn dat er onbekende collega's aan bod komen, en dat niet altijd de meest voor de hand liggende keuzes – *the usual suspects* – worden gemaakt.

- Kanttekening: een aantal deelnemers leest het tijdschrift van achter naar voren, iets wat wel meer mensen doen. Iets om rekening mee te houden in de vormgeving: ook de achtercover mag aantrekkelijk zijn.

2/ Vinden de deelnemers dat het tijdschrift voldoende aandacht heeft voor diverse onderwerpen en sectoren? Zijn er aspecten van het erfgoedwerk of de -sector die gemist worden? Wat bv. met gevoelige thema's (bijv. struikelstenen, restitutie)?

- De veelzijdigheid van de erfgoedsector is zeker ook terug te vinden in het tijdschrift, wat positief is. De sector is nu eenmaal bijzonder divers, het is belangrijk om al deze domeinen te (blijven) belichten.
- Actuele thema's als duurzaamheid, canon, meerstemmigheid ... worden snel en degelijk opgepikt: daar maakt *faro* echt het verschil.
- In het tijdschrift komen vaak ook thema's aan bod die verband houden met Erfgoeddag: daar vinden de deelnemers dat het tijdschrift andere kanalen als de inspiratiebrochure niet kan vervangen. Uiteraard kunnen deze onderwerpen ook in het tijdschrift aan bod komen, maar het blijft belangrijk om voluit in te zetten op bv. een aparte brochure: dit komt tegemoet aan een reële nood van de sector en biedt inspiratie/informatie die niet enkel in een tijdschriftnummer kan aangeboden worden.
- Iets wat de deelnemers missen in het huidige magazine, is aandacht voor internationale ontwikkelingen. Dit is een blijvend aandachtspunt dat ook al tijdens het focusgesprek in 2018 aan bod kwam. Hoe pakt Nederland bv. bepaalde zaken aan?
- In dezelfde lijn ligt de opmerking dat er meer over de taalgrens mag gekeken worden. De taalgrens is voor *faro* nog te veel een echte grens. Een deelnemer stipt aan dat het hierbij niet alleen hoeft te gaan om 'de grote erfgoedvraagstukken', maar dat ook kleinere aspecten van het erfgoedwerk aan bod zouden kunnen komen. Zeker voor spelers in Brussel of spelers die dicht bij de taalgrens zitten, kan dit interessant zijn. Een deelnemer oppert het idee om *faro* als matchmaker te laten optreden tussen een Vlaamse en Waalse organisatie: een Vlaamse organisatie gaat samen met een FARO-reporter op bezoek bij een Waalse tegenhanger, met als resultaat een artikel in *faro*.
- Een bron die momenteel nog niet wordt aangeboord, zijn de gesubsidieerde projecten: die worden nu wel opgenomen in de [projectendatabank](#) maar verdwijnen dan tussen de plooiën. Het zou nuttig kunnen zijn (een selectie van) deze projecten ook in het tijdschrift aan bod te laten komen.
- *faro* kan nog beter scoren op het gebied van diversiteit. Onze samenleving is bijzonder divers, vooral in de steden. Dit wordt echter slechts in beperkte mate getoond in het tijdschrift. De beeldkeuze kan bv. nog heel wat diverser: toon bv. ook eens een divers klasje dat op bezoek gaat in een museum, i.p.v. een uitsluitend blanke klasgroep.

3/ Hoe verhoudt het tijdschrift zich tegenover de andere communicatiekanalen van FARO?

- De deelnemers vinden niet dat het tijdschrift overlapt met andere communicatiekanalen. Elk kanaal heeft zijn eigen functie en publiek. Een voorbeeld hiervan is bv. een dossier over het Erfgoeddag-thema in het tijdschrift: dit kan de inspiratiebrochure niet vervangen.

VORM

1/ Hoe ervaren de deelnemers de vormgeving van het tijdschrift? Wat vinden ze bv. van de afwisseling in lengte van artikels, het gebruikte beeldmateriaal, de typografie, de bijchriften, kleuren ...?

- De deelnemers zijn het erover eens: het tijdschrift is mooi en uitnodigend vormgegeven. Het staat mijlenver af van het cliché van het 'gestencilde cultuurblaadje' maar oogt daarentegen als een fris, modern blad.
- Opvallend is dat de deelnemers vooral teruggrijpen naar de papieren versie als ze het blad willen lezen. Al is het wel goed dat de digitale versie er is: die wordt bv. gebruikt om snel iets op te zoeken over een specifiek onderwerp waarrond gewerkt zal worden (ter archief en naslagwerk voor de eigen werking). Ze is bovendien gebruiksvriendelijk en wordt aangeboden in goede kwaliteit (ISSUU).
- Het papier voelt goed aan bij het lezen en is duurzaam. Minpunt: door de aard van het (ongestreken) papier (de inkt dringt heel erg in het papier) worden foto's vrij donker weergegeven.
- De foto's zelf zijn van zeer goede kwaliteit. Er is bovendien een goed evenwicht tussen tekst en beeld.
- De kwaliteit van de cover wisselt, maar wordt over het algemeen als uitstekend ervaren. Er kan meer aandacht zijn voor de achterflap (zoals reeds eerder gemeld).
- Het feit dat er af en toe een dossier gebracht wordt, is een pluspunt; ook wat betreft vormgeving is het goed dat het thema er visueel uitspringt.

PRAKTISCHE ORGANISATIE

1/ Hebben de deelnemers ervaring met het aanleveren van artikels?

- Niet iedereen weet dat auteurs zelf stukken kunnen aanleveren. De zin zoals die nu in het colofon staat, spreekt niet genoeg aan om bijdragen aan te leveren en is niet duidelijk genoeg.
- Een artikel in *faro* zorgt voor een groter bereik voor je project of praktijk: veel collega's maken daarom graag tijd om iets te schrijven, ook al ontbreekt het hen vaak aan tijd.
- Een deelnemer vraagt zich af of het een bewuste keuze is de redactie enkel voor te behouden voor FARO-medewerkers. Het kan interessant zijn om de redactie uit te breiden met mensen uit de sector, wat zorgt voor nieuwe invalshoeken en ideeën.

2/ Wat vinden de deelnemers van de prijszetting ([zie onze website](#))?

- Veel erfgoedorganisaties en -medewerkers – ook hier aanwezig – krijgen het tijdschrift gratis. Nochtans hoeft dat niet zo te zijn: de prijs (25 euro voor een jaarabonnement) is miniem en kan zeker nog stijgen. Dit zou waarschijnlijk ook de personeelsinzet beter dekken?
- Kanttekening: het aantal betalende abonnees steeg sinds het 'dieptepunt' in 2016 met 83 %. Dit leert toch vooral dat mensen wel degelijk bereid zijn het tijdschrift te kopen.
- Momenteel wordt het tijdschrift niet verspreid onder studenten hoger onderwijs (onderwijsrichtingen of erfgoedgerelateerde opleidingen). Het kan volgens de deelnemers nochtans interessant zijn om ook die doelgroep te bereiken: deze studenten stromen na hun studies immers door naar de arbeidsmarkt.
- Het tijdschrift is momenteel te vinden in een aantal bibliotheken van het hoger onderwijs, maar niet allemaal. Een moeilijk gegeven: bibliotheken werken vaak met agenten (ILGE, EBSCO ...), wat extra administratieve rompslomp met zich meebrengt. Een alternatief zou kunnen zijn dat het tijdschrift gratis wordt aangeboden aan relevante bibliotheken van het hoger onderwijs.

BIJLAGEN

We ontvingen ook van verschillende erfgoedwerkers schriftelijke feedback op onze voorbereidende vragenronde.

Dit is de eerste:

- Uw oordeel over de inhoud van *faro*: wat vindt u (over het algemeen) van de combinatie van onderwerpen, artikels en dossiers?

Het tijdschrift heeft hier een enorme evolutie meegemaakt (in de positieve zin van het woord). De inhoud is stevast heel 'serieus', het zijn geen artikels of dossiers die je even 'snel' scant. Het tijdschrift vraagt aandacht (en dat is goed).

- De leesbaarheid van de artikels: is de taal helder (of niet), is het duidelijk wat auteurs willen vertellen?

Zeker, weinig op aan te merken. Sommige artikelen mogen van mij zelfs soms wat langer of uitgebreider zijn, een soort XL als je wil (voorbeeld: artikel over de medische bronnen van Joris VDD).

- Wat vindt u van de vormgeving?

Ik hou echt van de nieuwe vormgeving. Niet te schreeuwerig, to the point, en voldoende aandacht voor goede, veelzeggende beelden die in de mate van het mogelijke de stukken ondersteunen. De gezichten in onze sector komen ook aan bod (via quotes etc., maar ook via portretfoto): zeer goed!

- Zijn er inhoudelijke en/of vormelijke zaken die beter of anders kunnen? Zijn er aspecten van het erfgoedwerk of de -sector die u mist?

De dossiers gaan terecht over een aantal grote, belangrijke thema's. Misschien kan er bij een specifiek dossier ook expertise van buitenaf worden binnengehaald – zie het als een tijdelijke versterking van de redactieraad (maar misschien gebeurt dit nu al?). Voorbeeld: het nieuwe nummer bevat een dossier over spoorwegerfgoed, iets wat me nauw aan het hart ligt.

- Wat vindt u van de periodiciteit?

Zeker aanhouden!

- En, ten slotte, van de prijszetting (zie onze website)?

Ivm andere tijdschriften, mag het zeker duurder (ik denk zelf aan 40 euro per jaar).

De tweede:

Ik ben even door een paar nummers gerauscht. Je krijgt dus vooral losse opmerkingen van me, gebaseerd op te weinig kennis.

Algemeen: een vrij helder ogend (vak)tijdschrift met redelijk interessante stukken en interviews. Door de veelheid aan (zeer uiteenlopende) onderwerpen blijft het door mij echter vaak voor het grootste gedeelte ongelezen – ik blader het door en pik hier en daar iets op. Wat wellicht sowieso een probleem is (als het dat is!) bij een tijdschrift dat het hele erfgoedveld moet/wil bestrijken.

De dossiers worden hier in huis door de diverse ‘specialisten’ gelezen als het onderwerp toepasselijk is. Ik hou het ook daar meestal op bladeren en cherry picking. Stoor me wel aan dat foeilelijke blauwe ‘ezelsoor’ op de dossierpagina’s (vormgeving dus); bovendien staat er al ‘dossier’ op die pagina’s (helaas verticaal en dus moeilijk leesbaar – ik zou liever een korte voetregel zien).

Leesbaarheid: verschilt. Interviews zijn alleen maar echt leuk/informatief als de geïnterviewde (liefst een beetje een bekend iemand) echt iets te zeggen heeft, iets nieuws, of boeiends, en to the point kan komen (al is dat ook de taak van de reporter; ik lees bv op p6 van dit juninummer bij Jan Dumolyn: ‘Eigenlijk is wat wij doen heel eenvoudig’ – dan haak ik al bijna af. Bovendien: komen tot vijftig ‘vensters’ is waanzinnig ingewikkeld (ze beginnen met 450 stuks!); wie weet bovendien precies wat een ‘venster’ is? en op p7 lees ik dat een uitstapje wegens corona niet kon doorgaan (tja, goh), dat er contact was (jeetje) en er gelijkenissen zijn (wauw), maar dat zij (wij) het op onze eigen manier aanpakken – ‘bladvulling’, denk ik dan gapend. Kom ter zake Jan, denk ik dan ook. Enfin, flauw van mij om op basis van één enkel voorbeeldje de verslaggever van dienst te bekritisieren ;-).

(Voor de Hollander diep in mij blijft het trouwens heel raar om iemand met haar/zijn voornaam aangesproken te zien, gecombineerd met de aanspreekvorm ‘u’. Ik weet dat Vlamingen dat doen, maar het klinkt voor mij nog altijd niet kloppend. Waarom niet gewoon ‘je’? Dat ‘u’ is ook ouderwets in mijn ogen. In het interview met Sint Nicolaas en Archangel (wat een geweldige namencombinatie!) is dat veel beter gedaan.)

Vormgeving: vrij helder. Formaat en dikte prima. Witte cover met groot beeld en heldere letters: goed (al moet er geen clubje mensen op staan, of iets onduidelijks. Letter, koppen, tussenkopjes en kolommen zijn goed leesbaar. Mooi, de koppen/titels in schreefloze hoofdletters, dat werkt goed. Tussenkopjes (en hoofdkoppen ook) moeten inhoudelijk wel direct aanspreken; titels liefst geen citaten – of ze moeten steengoed zijn (dus niet: ‘Wij vullen elkaar aan’..., of ‘Als samenleving moeten we open zijn (etc)’). Leads mogen korter. En de regellengte bij die dingen inkorten. En de lengte van de zinnen zelf daar zo beperkt mogelijk houden.

Beelden: mag iets speelser of brutaler voor mij. Ik zou kleine beelden (kwart pagina en kleiner) vermijden – zeker als er meerdere bij elkaar staan. Geen afbeelding om de bladvulling (mensen achter een pc, pratende mensen, rommel op een bureau, sowieso onduidelijke foto’s). Liever één mooie grote en duidelijke foto dan meerdere die nietszeggend zijn.

Advertenties zijn vrijwel altijd bijzonder lelijk. Zeker achterop een blad doen ze vaak afbreuk aan al je moeite er iets moois van te maken.

Ik ken het blad tot mijn schande niet goed genoeg om te zeggen of ik iets mis.

Vier keer per jaar is op zich een prima frequentie – al denk ik soms: is er nu alwéér een nieuw nummer. Maar dat ligt aan mij.

De prijszetting: ik wist niet dat ervoor betaald moest worden... Die 8 of 25 euro lijken nogal symbolisch. De doelgroep ('de erfgoedsector', neem ik aan) zal in veel gevallen institutioneel zijn. En nog zwaar gesubsidieerd of helemaal overheid ook. Weinig individuele lidmaatschappen vermoed ik? Probeer eens een paar jaar gratis, kijken wat dat doet?